

1 JUNI 1939.

AFLEVERING 2.

NADruk VERBODEN.

Opgericht door E. HEIMANS, J. JASPERS Jr. en JAC. P. THIJSSE.

REDACTIE :

Dr J. HEIMANS, AMSTERDAM.

Dr JAC. P. THIJSSE, BLOEMENDAAL.

ADRES DER REDACTIE :

Dr J. HEIMANS, MICHEL ANGELO-
STRAAT 41, AMSTERDAM-ZUID.

UITGAVE VAN :

W. VERSLUYS TE AMSTERDAM.

ADMINISTRATIE :

2e OOSTERPARKSTRAAT 223, AMSTERDAM.

POSTCHEQUE EN GIRO 15205.

GEM. GIROKANTOOR AMSTERDAM V. 6482.

BANKIERS: INCASSOBANK

(Bijk. Linnaeusstraat).

PRIJS PER JAAR f 6.50 BIJ VOORUITBETALING

IT FRYSKE GEÄ.

„Wederom kunnen wij aan het einde van dit verslag getuigen van een goed jaar en een vooruitgang die tot blijdschap stemt. Helaas zien we ons genoodzaakt, u met eenige bezorgdheid op de toekomst te wijzen. De voornemens tot het uitvoeren van cultuurtechnische werken op groote schaal zullen stellig ook in onze provincie een ernstige bedreiging van het natuurschoon inhouden. De plannen voor werkverruiming maken een nieuwe ruimte-ordening noodzakelijk. Daardoor zal het meer dan ooit noodig zijn, dat allen die het wèl meenen met de natuurbescherming de hand aan den ploeg slaan en blijven wijzen op het groote verlies, dat wij zien in de verandering van onze schoonste landschappen en recreatie-gebieden in cultuurland.

Onze Vereeniging blijve dienen een groot provinciaal, een veelzijdig volksbelang. En daarom wekken wij allen op tot krachtige medewerking: Steunt ons streven”.

Hiermede besluit het jaarverslag over 1938 van It Fryske Gea (het Friesche Landschap). Ge weet, dat elke Provincie tegenwoordig een eigen natuurbeschermings-

organisatie heeft naast de Vereeniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland, die we korthedshalve wel eens de Groote Vereeniging noemen. In elk van de besturen der Landschappen heeft ook een bestuurslid van de Groote Vereeniging zitting. Zoo is b.v. Jan Drijver tot zijn vreugde vertegenwoordiger van de Groote Vereeniging in het bestuur van It Fryske Gea. De voordeelen van samenwerking tusschen de Vereenigingen is onlangs nog zoo fraai gebleken bij den aankoop van Het Veen van Fochteloo door de Groote Vereeniging. De mannen van It Fryske Gea en hun geldbuidels hebben bij deze gelegenheid grooten en zeer welkomen steun verschaft.

Ieder braaf Nederlander behoort dan ook lid of donateur te zijn niet alleen van de

Fig. 1. Verlanding door drijfkillen van een pet onder Eernewoude, 13 April 1934.

Vereeniging tot Behoud van Natuurmonumenten, maar ook van het „Landschap” van zijn woonplaats. Zoo ben ik dan ook lid van het Noordhollandsch Landschap. Maar bovendien ook van It Fryske Gea, omdat het zijn zware taak op zoo bewonderenswaardige wijze vervult.

In onze jeugd leerden we, dat Friesland — zoo als het oude Gallie, naar Caesar ons leerde — bestaat uit drie deelen: Oostergo, Westergo en de Zevenwouden. Tegenwoordig denken wij meer aan steden en gemeenten. De steden kennen wij vanwege de ijsport, de gemeenten meer uit litteratuur en kunst en politiek. Bovendien houdt de watersport er nog een bijzonder geografisch begrip op na, n.l. de Friesche meren. En afzonderlijk hebben we dan nog de eilanden Ameland en Schiermonnikoog. In al deze gebieden ligt werk van en voor It Fryske Gea.

Allereerst heeft de Vereeniging gewerkt in de Friesche meren en wel door te verwerven het beroemde Princehof en de niet minder vermaarde Oude Venen, een plassen- en moerassengebied dat door menigeen hooger geschat wordt dan het Naardermeer, al zijn er dan ook geen lepelaars. De groote bekwaamheid van de leiders van It Fryske Gea blijkt wel uit de omstandigheid, dat strenge natuurbescherming hier samengaat met drukke watersport. Ook op de Leyen is dit resultaat bereikt.

De grootste zorgen baren de gemeenten Opsterland, Schoterland, Oost-Stellingwerf, West-Stellingwerf en Gaasterland. Dit laatste ligt ietwat afzonderlijk, maar de vier eerste vormen een blok, dat zich aansluit bij Drente, vanouds het wilde land van venen, hoog en laag, van bergen en zandverstuivingen, van bosschen en beemden

Fig. 2. *Ernewoudster wijd beoosten het dorp, voorjaar 1935.*

en beken of zoo ge liever wilt: riviértjes n.l. de Linde, de Tjonger en de Boorn. De kern van dit alles wordt gevormd door het veengebied aan de Friesch-Groningsch-Drentsche grens en daarvan is nu juist het veen bij Fochteloo behouden.

De dalen van de drie riviértjes en de hoogten en ruggen van hun waterscheidingen leveren ons de mooiste landschappen en bevatten ongekende schatten van flora en fauna. Daar mocht wel eens iets meer van verteld worden. Iedereen kent of heeft wel eens gehoord van de bosschen van Beetsterzwaag en Olterterp in Opsterland, of het Oranjewoud in Schoterland, de bosschen van Appelscha in Ooststellingwerf. Maar het heele gebied, hoezeer reeds onder den invloed van eeuwenlange turfgraving en andere ontginning, geeft overal nog verrassend bekoorlijke partijen te aanschouwen van oude woudresten, begroeide wallen, stukken hei en veen en zandverstuiving en dorpjes en boerderijen in schilderachtig struweel en geboomte. De hulst treedt hier

op als aanwijzer van oudheid en wildheid. Ik kan u aanraden in den voorzomer eens eenige dagen door te brengen in Oosterwolde, een van die mooie dorpen, en dan de omgeving te verkennen in het brongebied van de Tjonger. Meteen ziet ge dan het veen van Fochteloo en westwaarts kunt ge afzakken naar Oldeberkoop en 't Oranjewoud. Wanneer er eens een behoorlijk streekplan tot stand kwam voor de vier gemeenten van dit blok, dan kon Oosterwolde wel eens een hoofdverblijf voor natuurvrienden worden.

En bovenal zit It Fryske Gea nu in zorgen voor het dal van de Linde. Daar zal de Groote Vereeniging ook wel aan te pas moeten komen.

Reizigers in den trein van Zwolle naar Leeuwarden kruisen de Linde-vallei tusschen

Fig. 3. *Holwortel* (wit en paars) en enkele *Helmbloem* (*Corydalis cava* en *solida*) op „Jongema State” te Rauwerd, 17 April 1937.

destations Peperga en Wolvega. Zoowat halverwege tusschen die plaatsen krijg je dan de Linde te zien, thans in zijn genormaliseerd, twintig jaar geleden nog in fantastische kronkelingen. Deze normalisatie was tot nog toe niet bijzonder noodlottig voor het landschap, want dat kon wel tegen een stootje. Het was en is grotendeels

nog aan weerszijden van de rivier een strook, anderhalve kilometer breed van oude veenputten, ruige moerassen, natte hooilanden, met hier en daar een bultje, dat een halve of haast een heele meter hooger lag. Kleine watermolentjes, meest tsagjers, trachtten hier en daar het land nog tot een ietwat hoogere trap van productiviteit te brengen, iets beter hooi- of zelfs weiland te verschaffen in dit gebied van riet en ruigt, van poel en plas, van jacht en visscherij. De heele prachtige plantenwereld van water, van moeras, van mosveen was hier present en ook de dieren ontbraken niet. Zwarte sterns hadden hun kolonies tot vlak tegen de spoorlijn aan en waar uit het weelderig moeras de hoge ruige stengels en breede bladeren van de waterzuringen zich verhieven, daar, wisten wij, huisde het merkwaardigste dier uit onze heele Nederlandsche Fauna, de Groote Vuurvlinder (*Chrysophanus dispar*) een

unicum niet alleen voor Friesland of voor Nederland, maar eigenlijk voor de heele wereld. In vorige jaargangen van *De Levende Natuur* hebben wij daarover reeds veel verteld, maar misschien is het wel noodig, dat het beest nog eens weer op het tooneel verschijnt. Onze entomologen zijn eigenlijk veel te mak en te terughoudend, wanneer het aankomt op de verdediging van hun schatten. De nieuwe Natuurbeschermingswet kan ook hier goed werk verrichten.

Voorloopig bepaal ik mij er toe, de Groote Vuurvlinder hier te noemen als aanwijzer voor de groote natuurhistorische beteekenis van het gebied van de Linde. Zijn hoofdkwartier ligt juist in de nabijheid van de spoorlijn.

Normalisatie en ontginning zijn nauw aan elkaar verbonden en er zijn hier dan ook

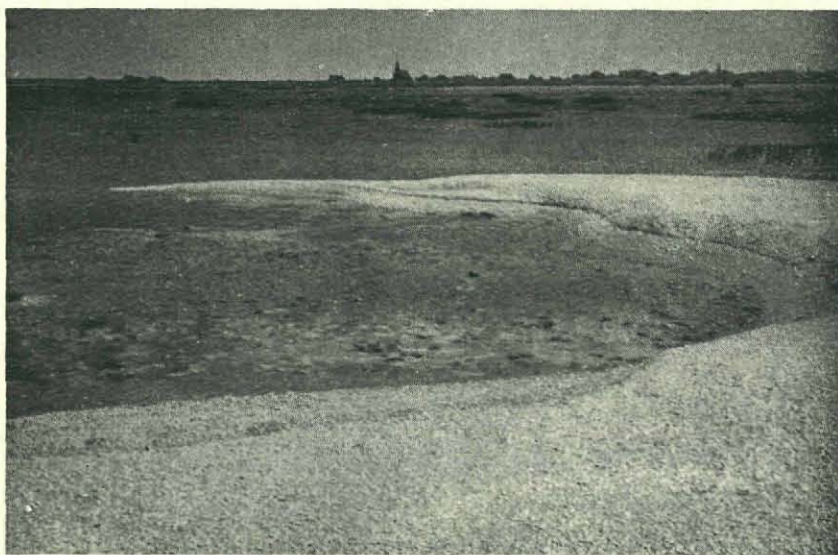

Fig. 4. *Het zuidelijk uiteinde van de schelpenbank voor Makkum, 18 Mei 1937.*

allerlei ontginningen beraamd en zelfs in uitvoering. It Fryske Gea heeft gelukkig reeds kort na zijn stichting vriendschappelijke betrekkingen weten aan te knopen met de ontginningsmaatschappijen en wederzijds hebben de vrienden elkander dan ook al heel wat toegegeven. Maar toch is het noodig, dat de positie van It Fryske Gea hier versterkt wordt en zoo is het dan te loven en te prijzen, dat het Jaarverslag melding maakt van den aankoop van 30 h.a. riet en watergebied langs de Linde. Als we dit bezit nu nog bijtijds kunnen vertienvoudigen, dan krijgen we hier een reservaat den Grooten Vuurvlinder waardig. Wij zijn bezig dit geval te „bestudeeren”, zooals men thans zegt, wanneer men diep verlegen zit.

Ook in de Lindevallei kocht een belangstellend lid de Bekhofschan nabij Oldeberkoop en zegde toe, die te onderhouden overeenkomstig de adviezen van It Fryske Gea. Ook dit vind ik een aardig geval, al geldt het dan ook eer een historisch dan een

natuurhistorisch belang. Mijn oud-militair hart voelt veel voor het behoud van oude schansen, linies, forten etc. In de ontoegankelijke deelen van de vier Noordelijke provincies is in dit opzicht nog wel wat te doen. Bovendien zijn die dingen dikwijls ook natuurhistorisch nog heel aardig.

Met het Staatsboschbeheer pleegde It Fryske Gea overleg omtrent de ontginning van het eikenhakhout. Dit behoeft niet allemaal bouwland te worden. Een belangstellend lid kocht eenige h.a. eikenhakhout onder Blesdyke, om rooijing te voorkomen. Een allerprachtigst perceel onder Prandinge bij Oosterwolde ging helaas verloren.

Fig. 5. Begroeiing van de zuidelijke Makkummerwaard, vnl. *Spergularia salina*, *Suaeda*, *Salicornia*; ook 'n *Aster* in vruchtpluis en een *Puccinellia*-plant komen op de foto voor, 7 October 1936. De toren van Makkum op den achtergrond.

In Dantumadeel (kent ge het mooie boek van Dr. Botke?) bleef het Claercampstermeer behouden.

Een zeer groote overwinning werd behaald op Ameland, waar It Fryske Gea van het Staatsdomein het Oostelijk deel van het eiland, het beroemde „Oerd” in beheer kreeg. Van de Buurster duinen geeft een weelderig begroeide „Zanddijk” verbinding met het duinlandschap van het Oerd, prachtige stoute duinen, studie overwaard. Staat Ritskemoei er nog, de „eeuwenoude” vlierstruik? Het is nu twintig jaar geleden, dat de Groote Vereeniging hier voet aan wal zette en dat v. Tienhoven, Drijver en ik hier tevergeefs plat werden geregend. Maar nu is het pleit beslecht en sluit Ameland, waar het natuurreservaten betreft, zich waardig aan bij Texel, Vlieland en Terschelling.

Met Schiermonnikoog en Rottum is het ook in orde. Het ideaal van een Nationaal Park (echt) van Waddenzee en Waddeneilanden nadert al meer en meer zijn verwezenlijking.

O, ja, de Zeehonden. Wel, It Fryske Gea, daarbij naar ik hoop gesteund door anderen doet pogingen de zeehond, tegelijk met marter, otter en das opgenomen te krijgen in de jachtwet als „wild”. Dit is een regeling, die alle partijen kan bevredigen, ook de roofdieren zelve.

In het park Jongema-State te Rauwerd onder beheer van It Fryske Gea, breidt de flora zich aanmerkelijk uit. De parkwachter Mulder houdt er nauwlettend toezicht.

Fig. 6. Het karrespoor over de zuidelijke Makkummerwaard op 14 Aug. 1937. Vele hoopjes van wormen zijn zichtbaar.

De ondergroei van wilde tulp, wilde aaronskelk en helmbloem geven het park in het voorjaar een fleurig aanzien. Wij kennen meer van die Friesche state's, haast allemaal met prachtige boomgroei, rijke flora en fauna. It Fryske Gea vindt ook hier een uitgebreid en veel zorgen vergend arbeidsveld.

En dan de kusten van het IJsselmeer! Hier hebben we een heel amusant geval van „nieuw natuurschoon”. Door de afsluiting van de Zuiderzee zijn de waterstanden langs de Friesche kust veranderd en vroegere ondiepten of zandbanken zijn nu geworden tot min of meer begroeid buitendijksch land: de Mokkebank, de Sloenkharne, Schuilenburg, de bocht bij Laaxum. Reeds dadelijk heeft It Fryske Gea zich het lot van deze nieuwe wereld aangetrokken, sommige gepacht en alle beschermd en ter hand genomen voor wetenschappelijk onderzoek, zoowel botanisch als zoölogisch.

De stormen van Mei en Juni hebben groote schade aangericht onder de broedende vogels en meer dan $\frac{2}{3}$ van de jongen zijn omgekomen. Terecht zegt het verslag dat wij machteloos staan tegenover een dergelijke natuurramp en voegt er bij, dat het bestuur nog geen bijzondere maatregelen denkt te treffen om deze rampen te voorkomen.

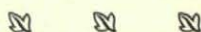
Juist, zoo. Deze rampen zijn niet onherstelbaar. Griend, de beroemde bezitting van de Vereeniging tot Behoud van Natuurmonumenten in de Waddenzee heeft meer dan tienmaal van dergelijke overstromingen te lijden gehad, sinds het in ons bezit kwam en de vogelbevolking is talrijker dan ooit.

De eenige onherstelbare ramp die onze natuurterreinen kan treffen is ontginning en bebouwing en daarom hopen wij van harte, dat de goede verstandhouding tusschen It Fryske Gea en de Overheid en de Ontginningsorganisaties zich nog moge verstevigen en dat het grondbezit der Vereeniging zich snel en aanzienlijk moge uitbreiden.

Zooals It Fryske Gea zijn taak opvat en vervult, wordt dit grondbezit een groote schat voor ons heele land.

Het is haast niet te gelooven, dat al dit werk tot stand is gekomen door een kleine Vereeniging, die slechts 484 leden telt. Deze basis lijkt wat eng, even goed als de 13000 leden van de Groote Vereeniging. Ik moet u daarom aansporen, lid te worden van It Fryske Gea. Secretaris is onze vriend D. Dijkstra te Drachten, dezelfde, die bij gelegenheid van de Gulden Spade den spijker zoo precies enforsch op den kop sloeg. De minimum contributie is f 2.50 per jaar. Fryslân boppe.

JAC. P. THIJSE.

EPISODEN UIT HET LEVEN VAN EEN PURPERSLAK.

Onder tegenwerking van wat op het water een „mooie topskoelte” uit West-Zuidwest heet, trappen we op 14 Januari 1939 welgemoed naar het Zuiden, naar den Hoek. En wanneer we eindelijk moeizaam met onze fietsen over de onbehouwen bazaltkeien van het noorderhoofd ploeteren stroomt het rivierwater nog hard uit; de zwarte tonnen vlak bij de pier liggen scheef weggetrokken, met lange schuimstrepen er achter. Over een uur is het laagwater, het beste moment voor een strooptocht langs de glibberige, donkere steenen. Maar zoover zijn we nog niet, eerst moeten we de kleine helling af en dan een eind verder over de eindelooze rij van dwarsbalken, die hier in de laagte de rails dragen. En bij het begin van die balken ligt al een eere-escorte te wachten, een heel gezelschap van eenden en duikers; die zwemmen behoedzaam een twintig meter voor ons uit, precies zoo langzaam als wij met onze rubberzolen over de spiegelgladde balken vooruit komen. En eindelijk